

SONNEVEND I.

ABSTRACT

**Bibliographical citation**

**SONNEVEND I., 1995, 1995 - The year of nature protection in Central-Transdanubia (HUNGARY), KANITZIA-3, 9-20.**

The work is dealing with the short history and the present situation of the nature conservation activities in the Central-Transdanubia: Veszprém and Zala counties.

In the year of European Nature Protection - 1995 declared by the European Union - the center of the nature protection activities from Veszprém (Central-Transdanubian Nature Protection Directory) continued the previous activities in the domain of preservation, organization, research, popularization, biomonitoring and the habitat-reconstruction in the Central-Transdanubian region.

As a result of the scientific, social and political movements in this region more than 47.722 ha official protected and, 17.200 ha intensively protected land were organized. The most important Protected Districts are: Badacsony, Káli-Basin, Keszthelyi-Mountain, Small-Balaton, Balaton-Highland, Tihany, Somló, Szentgyörgyvölgy etc. Other Protected Districts are in preparation: Pécsely-Basin, Eastern-Bakony, and the Mura-Kerka Floodplain area.

In the last years, a serial of small territories arrived to be protected in the neighbour hood of the localities: Aszódő, Attyapuszta, Bakonygyepes, Balatonfüred, Balatonkenese, Batty, Budafapuszta, Csöde, Devecser, Farkasgyepő, Fenyőfő, Hegyesd, Lesencetomaj, Nagykanizsa, Nyírad-Sárosi, Poma-Hodosér, Ócs, Somlóvásárhely, Sümeg, Szentgál, Tapolca, Tapolcafő, Torna-főld, Tornyiszentmiklós, Urkút, Uzsa, Várpalota, Zalaegerszeg, Zalakomár, Zirc stb.

The most important results of the Central-Transdanubian Nature Protection Directory is related to the initiation of the BALATON-HIGHLAND NATIONAL PARK. For the projected NP, during the last five years were concentrated interdisciplinary studies which summarized important databases on the natural values of this territory. The famous National Park is projected on the northern part of the Lake Balaton and content about one hundred thousand hectare. The interesting landscape consists of important natural values, relics like: canyons, dolina, forms of rocks (geomorphology), flora and fauna (biology), various natural ecosystems in mixture with the traditional agricultural lands. The essay message transmit the idea, that the unique and relic natural and cultural diversity of this part of the country must be protected and preserved for the future generation.

**Keywords:** nature protection, Protected Districts, Balaton Highland National Park, geology, flora and fauna, biomonitoring, habitat-reconstruction.

**Sonnevend I.:** The Central-Transdanubian Nature Protection Directory, Veszprém 8200, Vár u. 31., HUNGARY

Veszprem és Zala megye területén, a Tési-fennsíktól a Magas-Bakonyon át a Marcal lapályáig, a várpalotai Sárrétől Tihanyon, a Káli-medencén és a bazalt-hegyeken keresztül a Keszthelyi-hegységig, a Kis-Balatontól a Mura-ártérig látja el a Közép-dunántúli Természetvédelmi Igazgatóság a hivatásos természetvédelem feladatait.

Az 1995-ös év végéhez közeledve, az európai egyetértéssel meghirdetett tematikus esztendő alkalmából is, érdemes áttekinteni a természetvédelem helyzetét a fenti térségben.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy a Magyar Természetvédelem legkorábbi és eredményeket hozó kezdeményezései is területünkhöz fűződnek. HERMAN OTTÓ, majd VÖNÖCZKY SCHENK JAKAB már a múlt század utolsó évtizedében - itthon és külföldön is - eredményesen emelte fel a szavát az akkori Magyarország legnagyobb nemeskőcsag-telepének, a Kis-Balatonnak a védelmében. Ornitológiai kongresszusokon, tehetséges angol és holland madárvédő egyesületek körében olyan eredményes gyűjtést folytattak, melynek forrásaiból 1922-ben munkába állíthatták a Kis-Balatonton a magyar természetvédelem első fizetett terepi alkalmazottját, egy kőcsagőrt, Gulyás János vörösi halászgazda személyében. Az összecsugorodott hajdani mocsárvilág kőcsagtelepeket rejtő magterülete meginenekült a lecsapolástól, s mint szakmai körökben is egyre szélesebben ismert madárrezervátum vonult be a nemzetközileg is jegyzett természeti ritkaságok sorába.

Az Európában is különlegesen érdekes Balaton-felvidéki bazalt-hegyek kőbányászattól való megmentése is a magyar természetvédelem egy korai akciójaként említhető. E. század 20-as és 30-as éveiben HERCZEG FERENC író (és főrendiházi tag) erőteljes sajtókampányt indított baráti körével együtt, a festői bazaltkúpokat mindinkább lefaragni szándékozó kőbányászat ellen. Mint egyedülálló nemzeti értéket, a magyar táj pótolhatatlan kincsét védte az interpellációiban. Több tárcsa hosszú éveken át foglalkozott az ügygel és ezen keresztül a magyar közvélemény is ráhangolódhatott a trianoni Magyarország még megmaradt természeti értékeinek a védelmére. Sajnos, az út- és vasútépítések bazaltéhsége túlerőben maradt még jó ideig, s bár az 1935-ös II. erdőtörvény lehetővé tette volna a területi védettség kimondását, ez csak később, 1965-ben következett be.

1931-ben KAÁN KÁROLY a magyar természetvédelmet megalapozó vaskos könyvében tág tereket szentel a Kis-Balaton és a Balaton-felvidék páratlan természeti értékeinek. FÖLDVÁRY MIKSA főerdőtanácsos az Erdészeti Lapokban hosszú folytatásokban adja közre a Bakony, majd a Balaton-felvidék idős fáiról és más természeti értékeiről összegyűjtött adatait. (Közülük legtöbb ma már csak a cikkek fotóin szemlélhetők!). REDL REZSŐ veszprémi piarista tanár a 20-as évek második felétől közel másfél évtizeden át fáradhatatlanul járja a Balaton-

felvidék, a Bakonyalja és a Bakony addig alaposan fel nem tárt uradalmi erdőségeit, a Balaton-felvidék kopár legelőit, hogy megírja az utolérhetetlenül sajátos hangvételű közleményeit gimnáziuma évkönyveiben, majd 1942-ben kiadja a Bakonyról az összefoglaló flóraművét is. Hatalmas érdeme, hogy a Bakonyalja teljesen ismeretlen botanikai szentélyeire (Széki erdő, Nyírádi erdő, Sárosfői erdő) felhívta a szakközönség figyelmét, de egyben vezérfonalat is adva a későbbi hivatásos természetvédelem kezébe.

A II. világháború után, hosszas vajúdas után, 1952-ben az ország első tájvédelmi körzetévé nyilvánították a Tihanyi-félszigetet (**Tihanyi TK**). Ugyanekkor vált először védetté a Kis-Balaton "klasszikus" magterülete is.

Bár vidékünkön 1945. előtt is született több védetté nyilvánítás (1942-ben a tapolcai Tavasbarlang felszíne, a diszeli Emberkő szikla és a balatonkenesei tátorjánost nyilvánították védetté), a tihanyival nagyjából egy időben. JÁVORKA professzor és több erdész-botanikus javaslatára 1951-ben vált védetté az uzsapusztai csarabos erdő, a szentgáli tiszafás és az úrkúti őskarszt, majd 1954-ben a fenyőfői ősfenyves és a tátikai ősbükkös.

A Balaton-felvidék szélesebb kiterjedésű védelmét már KAÁN KÁROLY is hangsúlyozta a 30-as években, kiterjedtebb területtel mégis csak az 1965-ös badacsonyi első védettséget kimondó rendelet után jó egy évtizeddel szaporodott meg a védett területek mennyisége a Balaton-felvidéken. Így csak a 80-as évek első felében nyilvánították védetté a legfontosabb Balaton-felvidéki Tájvédelmi Körzeteket: **Badacsony TK**, 1976-1978; **Káli-medence TK** és **Keszthelyi-hegység TK**, 1984; a kibővített **Kis-Balaton TK**, 1986. Ezeket követte 1991-ben (szintén hosszú vajúdas után) a **Magas-Bakony TK** és 1993-ban a **Somló TK**. Az Igazgatóság területén jelenleg tehát hét tájvédelmi körzet van, 44.495 ha összterülettel (ebből a Zala és Somogy megyében fekvő Kis-Balaton TK es zömmel Zala megyében fekvő Keszthelyi-hegység TK 17.457 ha).

A 22 db országos jelentőségű védett terület összesen 3.232 ha kiterjedésű, melyből 375 ha esik Zala megye területére (Zalakomári madárrezervátum, keszthelyi kastélypark, tátikai ősbükkös, Hévízi-tó).

Veszprém megyében az alábbi 18 terület országosan védett: *Aszófői erdő, Áttvapusztai láprét, Bakonygyepesi zergebogláros, Balatonfüredi erdő, Balatonkenesei tátorjános, Csopaki Kerekedi-öböl, Darvastói bauxitlencse, Devecseri Széki erdő, Farkasgyepői kísérleti bükkös, Fenyőfői ősfenyves, Hódoséri ciklámenes, Lesencetomaji láprét, Sárosfői halastavak, Somlővásárhelyi Holt-tó, Sülmegi mogyorósdomb, Szentgáli tiszafás, Tapolcafői láprét, Tapolcai Tavasbarlang felszíne, Uzsai csarabos, Úrkúti őskarszt, Várpalotai homokhánya, Zirci Arborétum.*

Az országosan is védett tájvédelmi körzetek és természetvédelmi területek összterülete tehát 47.727 ha (amiből 17.200 ha fokozottan védett), ami a

működési területünk (a két megye területe: 842.000 ha) 5,7%-a. Ez az országos átlag (7,6%) alatt van.

A helyi önkormányzatok hatáskörébe tartozó ún. helyi védettségű (a korábbi megyei jelentőségű) területek jóval kisebb kiterjedésűek: Veszprém megyében 32 helyen 429 ha, Zala megyében 58 helyen 463 ha. Ez a mindösszesen 892 ha terület természetvédelmi kezelése is az illető helyi önkormányzatok feladata.

Az országos jelentőségű védett területek 99%-ának természetvédelmi kezelését is Igazgatóságunk végzi. Mindössze 459 ha terület természetvédelmi kezelése van idegen kezekben (az Uzsai csarabos erdő a HM Budapesti Erdőgazdasága, a Szentgáli tiszafás a VERGA Rt. Veszprém, a Hévízi-tó a Gyógyfürdőkórház, az Űrküti őskarszt, a Darvastói lefajtott bauxitlenese és a Sümegi mogorósdomb pedig a Magyar Geológiai Szolgálat kezelésében van). Általánosan elfogadott nézet az, hogy a természetvédelmi kezelés állami kézben tartása esetén jobban lehet biztosítani a természetvédelmi megőrzés és fenntartás egységes színvonalát a védett területeken.

A Közép-dunántúli Természetvédelmi Igazgatóság a működési területén a természetvédelem hatósági és fenntartási munkáit 54 fő főfoglalkozásti köztisztviselővel látja el. Az utóbbi öt évben (1991-1995) jelentősen sikerült emelni a közvetlenül természetvédelmi feladatokat ellátók képzettségi és szakmai színvonalát. A szakmai vezetők, szakfelügyelők, TK vezetők és hatósági jogkörrel is felruházott természetvédelmi örök 29 fős gárdájából, 21 diplomás (2 fő tudományos fokozattal is rendelkezik, 10 szakmérnök, amiből 6 természetvédelmi szakmérnök). A területen szolgálatot teljesítő 9 természetvédelmi őr közül 3 diplomával is rendelkezik (erdő-, kertész- és mg-i mérnök), akik a természetvédelem iránti elhivatottságból vállalták beosztásukat.

A központi felügyelői feladatokat egy jogász, valamint több okleveles erdő-, építész- és geológusmérnök, okl. középiskolai tanárok (biológus) és ökológusok látják el, összesen 9-en. 16 fő fizikai dolgozó ápolja a 20 ha-os Zirci Arborétumot, dolgozik a kápolnapusztai bivalyrezervátumban és a Tihanyi-félsziget saját kezelésű területein.

Ez a személyi állomány most már biztos alapot nyújt a megfelelő szintű szakmai munka elvégzésére az Igazgatóságon, egyedül a természetvédelmi örökkel való ellátottság szorulna bővítésre és a felügyelői kar néhány fős fejlesztése válik szükségessé a hamarosan beinduló területátvételekkel kapcsolatban. Természetesen az egyéb fejlesztések további jól átgondolt létszámbővítést fognak kívánni.

Számos fejlettebb állam korszerűnek mondható természetvédelme is kiemelten fontosnak tartja a legértékesebb területek állami (természetvédelmi) tulajdonba vonását. Igazgatóságunk 1995-re 3.565 ha védett terület tulajdonjogát szerezte meg, amelybe beletartozik a klasszikus Kis-Balaton magterületének 1.400 ha-os

nádas tömbje is. Egyes tájvédelmi körzetek legfontosabb értékeit is zömmel sikerült megszerezni (Tihanyi TK-ban 473 ha, Badacsony TK-ban 480 ha, Káli-medence TK-ban 320 ha, Keszthelyi-hegység TK-ban 60 ha). Fontos megjegyezni, hogy a Balatonkenesei tátorjános, a Fenyőfői ősfenyvesből 20 ha, az Áltápusztai láprét, a Bakonygyepesi zergebogláros és a Tapolcai zergebogláros Természetvédelmi Terület nagy része is állami tulajdonban van, sőt a Somló-tető fokozottan védett gyepterületeit is sikerült megszerezni, az előző területekhez hasonlóan a volt tsz-ek állami tartalékterületeinek átvétele kapcsán.

Igazgatóságunk a két megyére kiterjedő természetvédelmi hatósági, kezelői és fenntartói munkáját egy saját tulajdonú veszprémi székházzal, két saját kezelésű iroda- és kutatóházzal (Tihany, Kis-Balaton), három bérelt irodával (Keszthely, Zalaegerszeg, Bakonybél) látja el. Az 1984-ben átadott új és korszerű fenékpusztai Vönöczky Schenk Jakab Kutatóház 1995-ben teljesen beüzemelten fogadta a nagyszámú kutatót és érdeklődőt, közöttük számos általános és középiskolai kiránduló osztályt.

Salföldön (Káli-medence TK) kialakítás alatt van a leendő BALATON-FELVIDÉKI NEMZETI PARK központi természetvédelmi bemutatóhelye, ahol egy ökomajort is létre fogunk hozni, a régi magyar háziállatfajták tenyésztő és génmegőrző helyével együtt.

Bakonybél község belterületén, a hajdani bencés major múlt század elején épült magtár épületében előrehaladott állapotban van az Erdők Háza nevet viselő erdészeti és természettudományi bemutató hely kialakítása. Ezt a fejlesztést az FM Veszprémi Erdőfelügyelőségnek a kiemelt segítségével valósítjuk meg. Ugyanitt lesz a Magas-Bakony TK irodája is, összekapcsolva a diákturizmus terén hasznosítható egyszerű szálláshely kialakítással.

Igazgatóságunk 1995-re befejezte azokat az alap kutatásokat, amelyek a tervezett Balaton-felvidéki NP tudományos előkészítését voltak hivatva elvégezni.

A Balaton üdülőkörzet területén kialakítható összefüggő védett terület gondolata a 70-es évek végén készített VÁTI tervekben bukkant fel először konkrét formában. A Balaton környék idegenforgalmi fejlesztésének magas szinten eldöntött koncepciójába akkor azonban nem illett bele ez az elgondolás.

A korábbi évtizedek szórványos, de megalapozó jellegű botanikai, zoológiai, valamint geológiai kutatásaira építve a 80-as évek további vizsgálódásai alátámasztották azt az elgondolást, hogy a Balaton-felvidék még megmaradt kiemelkedő természeti értéke indokoltá teszi az ezen területen létrehozandó NP tudományos kutatásainak a beindítását. Ez a kutatás 1991-ben kezdetét vette, majd 4 éven keresztül tartó munkával a kutatók elkészítették a nemzeti park szakmai megalapozását tartalmazó vaskos dokumentumot. A kutatásokat az Igazgatóság koordinálta a költségvetésből biztosított pénzekből, Seregélyes Tibor vezetésével, aki az összefoglalót is elkészítette S. Csomós Ágnessel. A kutatásokban részt vett

a Bakonyi Természettudományi Múzeum (Zirc) Futó János geológussal, a TTM (Budapest) Dr. Peregovics László és kutatótársaival, a PATE- Növénytan Tanszéke (Keszthely) Dr. Szabó István és munkatársaival, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (Szombathely) Dr. Kovács J. Attila és Dr. Takács Béla tanárokkal. A kultúrtörténeti megalapozást a Laczkó Dezső Múzeum (Veszprém) két kutatója, dr. Lackovits Emőke néprajzos és Veress D. Csaba történész, valamint Dr. Petánovics Katalin, a Balaton Múzeum (Keszthely) néprajzkutatója végezte el.

A kutatások 4 éve alatt kiderült, hogy a Balatonkenesétől a Kis-Balatonig tervezett összefüggő védett terület, még számos feltáratlan és kiemelkedő természeti értéket rejt magában. Jelen tanulmánykötetünk létrejöttét is a leendő NP egyes kiemelkedő természeti értékének a mélyebb megismerése indokolja: így a monoszlói Tar-hegy, a mindszentkálai Köves-hegy, a taliándörögdi Imár-domb botanikai értékei is az NP területének komplex állapot-felvételekor váltak ismertté.

1995-ben folytatták a kutatók az NP részletesebb feltárását: Kovács J. Attila és társai a Keszthelyi-hegység - Zalaszentlélek-medence területrészt (kb. 12.000 ha-t), Molnár Attila (KLTE, Debrecen) és társai pedig a Tapolcai-medence eddig még nem védett területeinek botanikai kutatását végezte el.

Meg kell jegyezni, hogy a tervezett NP fontos területét képező **Pécselyi-medence** teljes védetté nyilvánítási dokumentációja - beleértve az összes érdekelt féllel lefolytatott eredményes egyeztető tárgyalások jegyzőkönyveit is - már 1994-ben elkészült és védetté nyilvánításra (TK szinten) a minisztériumba fel lett terjesztve, 5.780 ha területtel. Sajnos a védetté nyilvánítás azóta sem született meg.

A létrehozandó NP további kb. 60.000 ha-os területe védetté nyilvánítását a következő ütemezés szerint tartjuk megvalósíthatónak: **Pécselyi-medence** (teljes dokumentáció 1994. óta a KTM-ben); **Keszthelyi-hegység** (a meglévő TK bővítése); **Tapolcai-medence**; **Uzsa - Nyírádi erdő**; **Agártető - Magyal hegy-csoport**; **Balatonszőlős - Felsőörs tájrészlet**; **Felsőörs - Litér tájrészlet**; **Kis-Balaton TK bővítés**.

A **Pécselyi-medence** sorsának ismeretében az NP teljes létrejöttének időpontjáról még becslésekbe sem o hajunk bocsátkozni. Igazgatóságunk az önkormányzati munkában és a sajtóban is, minden lehetséges fórumon folyamatosan előkészítő munkát végez az NP érdekében.

A Balaton ökológiai állapotjavítását célzó 1049/1994. sz. Korm. határozat feladataihoz is hozzákapcsoltuk az NP létrehozását. 1995-ben e határozat kapcsán elemzésre kerültek a Balaton északi partja mentén még fellelhető, eredeti növényzettel borított területek. A Dr. Szabó István (PATE, Keszthely) által vezetett kutatás számos helyen tárt fel még igen értékes és jó állapotban lévő partmenti

növénytársulást, melyek természetvédelmi védettségét is elkezdjük előkészíteni. E feltáró munka kapcsán több olyan kirívóan brutális nádirtásra is felhívhattuk a sajtó és Dr. Nemesók János kormánybiztos figyelmét, amelynek során az eredeti nádas több hektárját kotorták ki vitorláskikötő vagy kemping számára, mindenféle engedély nélkül (Balatongyörök, Ábrahámhegy).

Véleményünk szerint nemcsak ezen közvetlen parti területek, de az egész Balaton-felvidék komplex, nemzeti park szintű védelme is elősegítené a Balaton vízminőségi problémáinak a megoldását.

A Balaton-felvidéki NP védetté nyilvánítási munkái mellett Igazgatóságunk számos más területen is elvégezte és folyamatosan végzi ezt az előkészítő munkát.

1994. óta főhatóságunknál van felterjesztés alatt néhány olyan kiemelkedő jelentőségű helyi érték átminősítése, amely feltétlenül megérdemli az országos védettségi szintet *Hegyesdi Várhegy* 53 ha, *Sümegi Várhegy* 13 ha, *Ócsi Nagy-tó tőzegmoha-lápjja* 6 ha, *Budafapusztai Arborétum* 46 ha, *Batyki ősgyep* 26 ha, *Torma-földei (Vétyemi) ősbükkös* 16 ha.

A **Kerka-Mura ártéri TK** kb. 2.700 ha-os védett területének az előkészítésén is dolgoztunk 1995-ben, amelynek népszerűsítésére a nyár végén Lentiben sikeres kiállítást és konferenciát is rendeztünk, az önkormányzattal karöltve, a szomszédos Szlovéniából jött résztvevőkkel.

Az 1970-es évek óta függőben lévő **Kelet-Bakonyi TK** létrehozásán is tovább munkálkodtunk. A Bakonyánai Gaja-szurdokkal, az Isztimér Királyszállási Burok-völgygel és a Tési-fennsík híres karsztrendszerével és barlangjaival fémjelzett terület védettsége a tésiak helyi kezdeményezésére indult meg ismételtén, az elmúlt években. A területet 1995-re teljesen feltárta a Zirci Múzeum kutatógárdája (geológiai, botanikai és zoológiai szakterületen), a barlangtani-hidrogeológiai feltárást pedig az Alba Regia Barlangkutató Csoport (Kincsesbánya-Székesfehérvár) végezte el 1995-ben. 1995 őszén terepbejárással is egybekötött, sikeres, jó visszhangot keltett konferencianapot tartottunk Tésén, az önkormányzatok, a helyi politikai élet érintett személyiségei, a területen gazdálkodók és a községek lakosainak a részvételével. Ugyanezen időpontban az iskolában természetvédelmi vándorkiállítással is népszerűsítettük a természetvédelem évének gondolatát, a leendő tájvédelmi körzetet és Igazgatóság munkáját.

1995-ben további kisebb zalai területek védetté nyilvánításán is dolgoztunk: *zalaegerszegi kockás liliom élőhely* 81 ha, *nagykanizsai réti sas fészkelőhely* 22 ha, *zalakomári tarajos pajzsika élőhely* 75 ha, *tornyiszentmiklósi ártéri bükkös erdő* 126 ha, *csödei kakasmandikós - ciklámenes bükkös* 163 ha.

Az országos erdőrezervátum hálózat is kialakításra került területünkön 1995-re. A két megyében 9 helyen jelöltünk ki, közösen az erdészeti szakigazgatással

és a gazdálkodókkal megőrzésre alkalmas, változatos, "őserdő" - összetételű területet. Ezek egy része már védett területen van (pl. a Tátika ősbükköse), de zömük természetvédelmi védettséget még nem élvez. Ezek a mintegy 1.200 ha összkiterjedéssel rendelkező területek is ki kell hogy érdemeljék az országos szintű természetvédelmi oltalmat.

A Balaton-felvidéki NP és más területek védetté nyilvánítását előkészítő kutatások mellett Igazgatóságunk 1995-ben továbbfolytatta a Kis-Balaton TK (és vízvédelmi beruházás) természetvédelmi biomonitorozását is. Az 1993 őszétől végzett folyamatos megfigyelések azt célozzák, hogy a nagyberuházás megvalósulása (fokozatos elárasztás, vízszint emelkedések, új töltésrendszerek stb.) során a természetvédelmi értékek védelme megfelelőképpen reprezentálva legyen, a műszaki döntések során kellő szakmai adatokra alapozott érvekre támaszkodva tudjunk véleményt nyilvánítani a természeti értékek fennmaradása érdekében. A Kis-Balaton, mint Ramsari terület biológiai monitorozásában többek között az MTA Limnológiai Kutató Intézete (Tihany), a PATE (Keszthely) és több vidéki és fővárosi múzeum, kutatóintézet és magánkutató vesz részt. A kutatás költségeit a Kis-Balaton II. nagyberuházás forrásaiból fedezi a vízügyi ágazat. A monitorozás kutatásainak 1995. évi eredményeiről - mint minden évben - összefoglaló ankétot tartottunk az ősz folyamán a helyszínen a Vönöczky Schenk Jakab Kutatóházban.

A védett és védelemre tervezett területek komplex állapotfelmérése mellett, kiemelt jelentőséget tulajdonítottunk 1995-ben is a természeti értékekben gazdag *területek kezelése* kérdésének. Szükségesnek tartottuk, hogy a természetvédelmi kezelési és fenntartási tervek készítése folyamatos munka legyen a működési területünkön. Seregélyes Tibor a Tihanyi és a Somlói TK területére készített ilyen terveket, de beindítottuk a Magas-Bakony területén is a fokozottan védett területek, elsősorban erdészeti kezelés tervének az elkészítését is.

Az értékmegőrző tájhasználat, a természetkimélő gazdálkodási módok 1-1 nagyobb TK-ra (pl. Káli-medence) való kidolgozásának megvalósítását is elkezd-tük. Tárgyalásokat folytattunk ezen tervek finanszírozási lehetőségeiről, egyrészt a tárcánkon belül, másrészt a pályázati szférában.

Az *élőhelyrekonstrukciós munkálatainkat* is tovább folytattuk. A sikeresen működő, lápréteken végrehajtott rekonstrukciók: a Sásdi-rét Magyarországon legnagyobb *Primula farinosa*-s élőhelyét, fából épített vízviszafogó gátakkal duzzasztjuk vissza jó eredménnyel, itt a lisztes kankalin tömegesen foglalja vissza élőhelyét; a Tódi-forrás gyapjúsásos láprétjét szélkerékes vízviszapótlással öntözzük egy közeli forrásból, szintén jó eredménnyel; a bakonygyepcsi zergebogláros láprét katasztrófálisan lesüllyedt vízszintjét is szélkerékes vízpótlással emeljük stb., további lépések megtételére bíztatnak minket. 1995-ben ugyancsak tervet készítettünk a somlővásárhelyi Holt-tó láprétjének megmentésére.

A Balaton-felvidéket kb. 120 elhagyott bányahely tájsebe tartkítja. A Bakony és a zalai dombvidék megannyi elhagyott, nem nevesíthető bányagödre is rekultivációra vár. Működési területünkön 1995-ben jelentősen fellendült a Központi Környezetvédelmi Alapból finanszírozható bányarekultivációs tervek készítése. Saját kezelési területünkön is, a Badacsonyi TK-ban és a Hegyestű felhagyott bazaltbányájában készítettünk ilyen rekultivációs tervet. A Hegyestű vonatkozásában ezt a munkát egy, a bányaudvarban kialakításra kerülő geológiai bemutatóhely megtervezésével is egybekötöttük.

A természetvédelmi munka nélkülözhetetlenül fontos feladata, a védett természeti *területek fenntartása*. Hosszú évtizedek megfigyelései során leszárt tapasztalatokból és a táj hagyományos gazdálkodási módszereiből ötvözzük azokat a kezelési eljárásokat, amelyek a még meglévő természeti kincsek fenntartását szolgálják. A korábban mindenható eljárásként elfogadott passzív természetvédelem az utóbbi évtizedekben csődöt mondott a legtöbb helyen. Beigazolódott, hogy nem elegendő a karba tett kéz, a terület magára hagyása. A legtöbb természeti érték valamiféle finom, de tudatos támogató beavatkozást igényel. Védett területeink majd háromnegyede a Balaton üdülőkörzetében van, zömük szabadon látogatható. Ezek a szempontok is külön indokolják területeink rendszeres karbantartását. A saját kezelésű területeken, különösen indokolt az igényesebb területfenntartás.

Sajnos elmondható, hogy a gazdasági nehézségek miatt 1995-ben ez a munkaterület sem kaphatta meg a kellő ráfordítást. A legszükségesebb munkákból számított 5 millió forint helyett mindössze 3 millió forintot fordíthattunk területfenntartásra, holott az optimális igény ennek a háromszorosa lett volna. A saját kezelésű területek öröndetes megszaporodása miatt a legértékesebb gyepterületek kellő ápolása okozta a legnagyobb gondot 1995-ben. Az összes saját kezelésű területből (3.565 ha), mintegy 1.000 ha gyep, amelyből kb. 140 ha-on kellett volna cserjeirtást végezni, az ott lévő és a füves társulásokhoz kapcsolódó botanikai értékek fenntartása érdekében.

Az állatállomány szinte teljesen eltűnt ezeken a vidékeken is (Balaton-felvidék, Bakony, Kis-Balaton környéke), a kaszálás hovatovább ismeretlen és elvégezhetetlen tevékenységgé válik, így a Balaton-felvidéki és bakonyi legelők fenntartása, a kaszálórétek megőrzése további nehéz kérdése a természetmegőrzésnek.

A természetvédelem kezelésében lévő erdőterületeken (kb. 380 ha) is, amennyiben ott az erdőterv bizonyos beavatkozást ír elő, azokat el kell végezni. A gyérítések teljes mellőzése itt sem megoldás, jól példázza ezt a **szentgáli tiszafás** esete, ahol évtizedek óta megoldatlan probléma a tiszafa kellő felszabadítása, fényhez juttatása. Megfigyeléseink szerint a huzamosabb ideig árnyékban

való növekedés során a tiszafa nem, vagy alig terem magot, újulata szinte teljesen eltűnik és a faj az adott erdőtársulásban visszaszorul.

1995 májusában a Besztercebánya melletti Harmanec nagy kiterjedésű tiszafását kerestük fel tanulmányutunkon, megpróbálva ötleteket gyűjteni az ottani tapasztalatokból, a szlovákiai kollégák meghallgatása mellett, a szentgáli tiszafás területünkhöz. A problémák ott is ugyanazok voltak: hatalmas dörszölési és rágaskár (szarvas okozta), a tiszafaújulat eltűnése, annak lassú pusztulása. E lehangoló felvidéki tapasztalatok ellenére a szentgáli tiszafás problémáinak megoldása érdekében az összes érintett fél (Erdőfelügyelet, gazdálkodó, szaktekintélyek) bevonásával helyszíni megbeszélést kezdeményeztünk, majd az FM Alapokhoz benyújtott gazdálkodói pályázattal próbáltuk kikökcementeni a problémát holt helyzetéből. Az Erdőfelügyelőség segítségével végülis megszületett a megoldás ötlete: drótkötélpályás, a tiszafákat kímélő kiszállítással fogja a gazdálkodó 1995-96. telén elkezdni a radikális, száraló jellegű vágásbontást a leg­sűrűbb tiszafás foltok felett.

A saját kezelésű területeink közül kiemelt jelentőséggel bír az országosan is híres 20 ha-os Zirci Arborétum. Ennek emelt szintű fenntartása - dacára a jelentős látogatói érdeklődésnek - 1995-ben is ismét kb. 2 millió forint ráfizelést "termelt".

A természet megismerésének olthatatlan vágya, a szép tájakban, ritka növényekben való gyönyörködés, a "tisza" természetben való rövidebb-hosszabb megpihenés igénye modern korunk emberének is jellemző sajátja. Hazánkban az egészséges környezethez való jog alkotmányosan biztosított, ahogy azt a közel-múltban az Alkotmánybíróság részletesen kifejtette. A városlakó ember "utolsó zöld menedéke", a védett és a nem védett természet. A védett területeken sokkal több és szebb a látnivaló, ezért folyamatos és egyre erősödő az érdeklődés a rezervátumok iránt. Fontos feladat tehát a természetvédelmi munkában a megfelelő bemutatás, a kielégítő színvonalú ismeretterjesztés, a védett területek turizmusának okos szervezése és kormányzása. Igazgatóságunkon ezeket a feladatokat egy idegenforgalmi manager és egy turisztikai szervező végzi, angol és német nyelvtudás birtokában.

1995-ben is folyamatos volt az érdeklődés a székházunkban létrehozott, a működési területünket diorámák segítségével bemutató kiállítás iránt. Az élethűen preparált madáregyüttesek, különösen az iskolai osztályok számára jelentettek nagy vonzerőt.

A kis-balatoni Vönöczky Schenk Jakab Kutatóházban Nagy György Sándor és más fotóművészek színes felvételeivel mutatjuk be a madárrezervátum élővilágát. 1995-ben készült el az a 20 perces videofilm, amely ugyancsak a Kis-Balaton természeti kincseit mutatja be a négy évszak keretében. A kazetta magyar, angol és német nyelven is kapható a helyszínen.

A Lentiben bemutatott természetvédelmi kiállítás több zalai helységben is vendégszerepelt, az iskolai osztályok hosszú sora számára tartottak munkatársaink előadásokat a természetvédeleméről, a munkánkról, a zalai tájak értékeiről.

A területen dolgozó szakemberek legtöbbször a helyszínen, a legigazabb kiállítóteremben kalauzolják az ide látogató iskolás és turistacsoportokat. A terület természeti értékeit összefoglaló, tematikailag is felépített bemutatása kitűnően sikerülhet egy kiépített tanösvény segítségével. Védett területeink közül a Magas-Bakonyban az Odvaskő barlang tájékán, a Száraz Gerencétől a Körishegy lábáig húzódik a "Boroszlán" tanösvényünk, melynek színes fotókkal illusztrált ismertető füzetét is kiadtuk 1994-ben.

A Tihanyi-félsziget geológiai látnivalóit a "Lóczy Lajos" tanösvény fűzi fel egy kényelmes napi túra útvonalára, melyről szintén ismertető füzetet vásárolhat az odalátogató.

A Badacsony páratlan látnivalóit a hegyoldalban körbefutó tanösvény tárja fel, számos jól érthető magyarázó táblával.

A szakmai eligazítást is nyújtó táblákkal tarkított, turistautakként üzemelő tanösvények kiépítését a jövőben is folytatni kívánjuk. A Káli-medencében a kötengerek és a Fekete-hegy rejtett értékeit tervezzük tanösvényen bemutatni, míg a Somló-hegyen a szőlőutakhoz kapcsolva lehet a hegytető különleges értékeire a figyelmet felhívni.

A Balaton-felvidéki száraz, déli hegyoldalak gazdag növény- és rovarvilágát egy Balatonfüred környéki karsztbokorerdőben tervezzük bemutatni, ugyancsak rajzos táblák segítségével.

A Mura mentén az árterek madár- és növényvilágát tudnánk vonzóan és érdekesen bemutatni, egy, a holtágak labirintusában vezetett "Meander" tanösvényen.

A kiadványok és képeslapok a mai korban már természetes velejárói lennének a korszerű természetvédelemnek. Anyagi lehetőségeink híján csak egy részletes kiadványtervet dolgoztunk ki 1995-ben, amelyben diasorozatok, rövid videofilmek készítése is szerepel a különböző tematikájú, rövid ismeretterjesztő füzetek, leporellók és képeslapok tervei mellett.

A Kis-Balaton Térségi Önkormányzati Társulással közösen, Lelkes András munkatársunk fotóival 1995-ben megjelentettünk egy ismeretterjesztő füzetet magyar nyelven a Kis-Balatonról, amely az alapvető figyelemfelkeltés szerepét jól be tudja tölteni.

Munkatársaink az ismeretterjesztő előadások hosszú sorát tartották az év folyamán a legkülönbözőbb helyeken, elsősorban természetesen az iskolában. Az ifjúság körében végzett természetvédelmi ismeretterjesztő és tudatformáló munkánk legjelentősebb eseménye 1995-ben a Tés melletti Csőszpusztán megren-

dezett természetvédelmi tábor volt, 4x1 hetes turnusokban, a nyár második felében. Saját munkatársaink, a Zirci Múzeum kutatói és más lelkes biológusok voltak az előadók. Az 1 hetes tábor tematikus napok sorozatából állt, amelyek során geológiai, botanikai, állatmegfigyelési és madárgyűrűzési munkát végeztek. Az egész megye területéről jelentkeztek a térítéses táborunkba a résztvevők. Táborozási programunkat a tési mellett egy kis-balatonival is ki fogjuk bővíteni 1996-ban.

A hivatalból végzett gólyafészkek áthelyezési akcióink (veszélyes villanyoszlop, elferdült, öreg házkémény) révén, jó hírnévre és számos barátra tettünk szert a két megyében. A zalai gólyafészkek alá a megyeszékhelyen működő Cicónia Klub figyelemfelkeltő táblácskákat helyezett ki 1995-ben, amelyet Igazgatóságunk anyagilag is támogatott azzal a feltétellel, hogy a táblákra a Zalai Kirendeltségünk címe is felkerül annak a helynek a megjelöléseként, ahová a fészket érintő esetleges problémákkal fordulni lehet.

Kidolgozás alatt áll Igazgatóságunk turisztikai koncepciója is. A nemzeti parki szervezetre való felkészülés időszakában a zónabeosztásoknak megfelelő minőségi elkülönítést kívánunk megvalósítani a bemutatás és a turizmus terén is (fokozottan védett területek: csak szakmai turizmus, szakvezetéssel; a szélesebb körben is látogatható területekre: oktatás, nevelés, ökológiai tudatformálás iskolai osztály, ill. egy busz közönsége méretében).

Az 1995-ös év eseményei lajstromának végére érve elmondhatjuk, hogy a megszorító intézkedések (központi létszám leépítés, inflációt nem követő, sőt inkább karcsúsított költségvetés) ellenére, eredményesen zárhattuk itt a Bakony és a Mura között a természetvédelem évét.

Ez a 365 nap is meggyőzött minket arról, hogy az önállóan tevékenykedő természetvédelmi szervezet a munkatársak lelkesedésével, elhivatottságával mennyi mindent tud pótolni abban az esetben, ha a könyökvédős államigazgatási hivatalnok - mentalitás helyébe a gumicsizmás, bőrig ázni is tudó, a munkaidő végét aggódva nem figyelő, elsősorban a természetvédelemnek élő, elhivatott "zöld" szakember munkastílusa lép.